

provinces and in general to the country. The description of estates served not only to «advertise» model farms, but also to stimulate the development of other estates. The author pays attention to the fact that the most important works were carried out in the Podolsk, Volyn and Kiev provinces. They were poorly studied in the statistical and economic relation for that period. Later, the commissions of the Kiev Society of Agriculture developed the conditions for awarding prizes in competitions between different estates. In the future, descriptions became more diverse (on separate branches of economy). They promoted acquaintance with the best practices, the state assistance, and raising the cultural level of the population, especially small peasant proprietors. On the basis of archival documents and the published sources the author has drawn a conclusion on need and usefulness of this activity.

Keywords: Kiev Society of Agriculture, Russian Empire, Ukrainian provinces, agriculture, description of the estates.

* * *

УДК 339.37:94(477.41)«18»

Губицький Л. В.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
філософських та соціальних наук, Київський
національний торговельно–економічний університет
(Україна, Київ), lubg@ukr.net

Мельник Г. М.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
міжнародних відносин та міжнародного права,
Київський університет ім. Бориса Грінченка
(Україна, Київ), annamyr@ukr.net

Постійна торгівля Києва у першій половині XIX ст.

Автори проаналізували еволюцію появи та розбудови закладів постійної торгівлі в Києві в XIX ст. Метою статті є аналіз місця ланки торговельного стану, держави, самоврядування у сфері торгівлі в Києві першої половини XIX ст. У дослідженні використано методи: аналізу спеціальної літератури, архівних матеріалів; описовий, порівняльний, ретроспективний. Досліджено тенденції зростання мережі дерев'яних та кам'яних лавок, магазинів у губернському місті. Встановлено значення місцевого самоврядування у системі регулювання торгівлі. Постійна торгівля Києва у першій половині XIX ст. пройшла певну еволюцію, складовими якої стали зростання ролі держави та місцевого самоврядування у регулюванні питання сприяння будівництву торговельних закладів й зниження ролі міщанства у міській торгівлі. Втрата значення місцевого купецтва на торгівлю було пов'язане із загальною лінією держави на послаблення ролі торговельного прощарку Київської губернії, особливо через залучення російського та європейського купецтва в регіон.

Ключові слова: лавка, торгівля, Київська губернія, гостинний двір, держава, асортимент товарів.

Людство протягом свого існування з необхідністю постало перед потребою обміну продуктами виробництва окремих регіонів. Глибший аналіз таких потреб приводив до виявлення центрів торгівлі, які забезпечували необхідними товарами. Серед таких центрів завжди вирізнялися міста, а особливо ті, які знаходилися на торговельних шляхах. Держава ставила собі за мету контроль над процесом торгівлі задля поповнення бюджету міста, губернії, країни. У Києві як губернському місті влада також контролювала фінансове становищемісцевих станів.

Метою статті став аналіз місця ланки торговельного стану, держави, самоврядування у сфері торгівлі в Києві першої половини XIX ст.

Завдання статті полягає у тому, щоб на основі наявної джерельної бази висвітлити процес зростання торгівлі, мережі дерев'яних та кам'яних лавок, магазинів у губернському місті, еволюцію ставлення до проблеми регулювання торговельних відносин.

Об'єктом дослідження є система виробник–посередник–державу у царині обмінних операцій.

Предметом дослідження є дослідження форм, способів та умов постійної торгівлі Києва XIX ст.

У дослідженні використано методи: аналізу спеціальної літератури, архівних матеріалів; описовий, порівняльний, ретроспективний.

До проблеми товарного виробництва і торгівлі України та Києва у феодальний період неодноразово зверталися дослідники XIX та XX ст., зокрема М. За-кревський [13], В. Іконников [15], І. Гуржій [2]. В сучасній літературі згадується також і про окремі сторінки соціально–економічного становища населення Києва в I половині XIX ст., у тому числі купецтва [3]. Натомість, заходи торговельного прощарку, держави, місцевого самоврядування по розширенню мережі регулярної торгівлі Києва наразі не досліджувалися як самостійна проблема. Чим і зумовлена актуальність дослідження.

Стационарна торгівля знаходила поширення від часу появи міст. Миське самоуправління завжди користало з нагоди долучитися до торговельних оборудок. У межах Києва знаходилися торговельні заклади, що перебували у власності міста та у власності купців та міщан. У цих закладах здійснювалася торгівля товарами широкого вжитку. Київський цивільний губернатор Петро Прокопович Панкрат'єв у доповіді міністру комерції князю Миколі Петровичу Румянцеву 1803 р. зазначав про очікуване зростання значення торгівлі Одеси для Правобережжя та Київської губернії, як ринку збуту товарів, що виготовлялися у маєтках поміщиків «и чрез то неминуемо и торговля в сем краю усовершенствуется» [10, арк. 3зв]. Із цим висновком неможливо не погодитися, оскільки із зростанням збутових можливостей чорноморського порту, виробники отримували не лише бажаний ринок, але й очікували зростання цін на їх товари.

Одним із традиційних напрямів постійної торгівлі була торгівля спиртними напоями [20, арк. 1–10]. Київ володів власними корчмами, «питейными домами», де міг продавати спиртні напої (горілку, пиво та мед), за що прибутки отримували міський бюджет найбагатші міщани. На постійній основі хмільними напоями торгували і з погребів у власних чи орендованих будинках. Наприклад, у 1805 р. роздрібною торгівлею напоїв займався брідський купец Лазар Калішер (платив податки як іноземний гість, зарахований київським купцем 3–ї гільдії), з погребу, утримуваного в будинку тутешнього купця Шлезінберга [26, арк. 2]. А 1806 р. у м. Києві на 5061 будівлю зафіксовано 96 трактирів, винопродажних та питейних домів [27, с. 66]. 1808 р. київські міські доходи поповнювалися як за рахунок прибутків від продажу алкоголю, так і інших товарів. Так, «хмільних» надходжень зафіксовано «с семи лавочек, учрежденных в городе для продажи портера пива на манер англійського и легкого полпива – 580 р.» [11, арк. 178зв], «с гербергов – 4791,33 р.» в рік [11, арк. 177зв]. Разом це становило – 5371,33 крб. Натомість, зростали прибутки і від торгівлі іншими товарами. Наприклад, «с городских торговых лавок – 6117,57 р.» [11, арк. 177зв], «с обывательских торговых лавок на городской земле устроенных – 19,33 р.» [11, арк. 177зв], «с обывательских торговых бань – 60,84 р.» [11, арк. 177зв], «за право позволения произвести чаем и кофею торг – 175 р.» [11, арк. 177зв]. Разом за торгівлю

нехмільними товарами – 6372,74 крб. Тобто, у вказаний рік зафіксовано переважання міських прибутків від торгівлі неалкогольними товарами над прибутками від торгівлі алкоголем. Зокрема, у 1802 р. міський бюджет отримував зиск від торгівлі дьогтем в лавках міщан Києва [6, арк. 154]. Одним із власників лавок, збудованих на міській землі був київський міщанин Сава Вересков, по смерті якого у 1805 р. власності його було достатньо для забезпечення його дружини та багаточисельної челяді–дітей [7, арк. 10].

Влада Києва дбала про розширення мережі постійних торгівельних закладів. У 1806 р. для Києва були затверджені плани і фасади спорудження гостинних дворів 1806–1809 рр., торгових кам'яних лавок на Двірцевій площі – 1807–1833 р. [17, с. 248]. На побудову кам'яного гостинного двору з Київської казенної палати в 1808 р. відпущено згідно із Іменним Височайшим імператорським указом 100000 крб. [11, арк. 182зв]. Для побудови у Києві на Подолі кам'яного Гостинного двору уряд виділив 100 тис. крб. з поверненням у казну за перші 3 роки лише відсотків, а в наступні 5 років – капіталу «у рівній частині з необхідними для сплати відсотками» [12, арк. 172зв].

М. Закревський оцінив архітектурну, естетичну та практичну вартість Гостинного двору Києва: «посеред Києво–Подола кам'яна, на один поверх будова з коридорами, красивої архітектури, у вигляді продовгуватого чотирикутника, всередині якого знаходиться просторий двір. Південна і північна сторона Гостинного двору містять по 50 сажень, а західна і східна по 30. Ззовні і всередині знаходяться лавки, яких числом 52. Більша частина лавок належить купцям, інша ж Міській Думі. Гостинний двір закладений ще до пожежі в 1809 р. (за проектом архітектора А. І. Руска), але покращений і прикрашений в 1828 р. Навколо цієї будови знаходиться велика площа, прикрашена Братським монастирем, Успенською церквою, Самсонівським фонтаном, Контрактовим і іншими купецькими будинками» [13, с. 95].

Після пожежі 1811 р. Київський Подол почав забудовуватися за планом архітектора В. І. Гесте. Під час цієї реконструкції була розширена торгівельна площа, на якій у 1817 р. споруджено двоповерхову кам'яну будівлю Контрактового будинку [16, с. 130]. Пожежі для населених пунктів, які в основному забудовувалися дерев'яними спорудами, були надзвичайним випробуванням. Горіли не лише громадські, сакральні, житлові чи господарські споруди, горіли і крамниці. Так, у 1827 р. у Києві зруйновано пожежею дзвіницю і лавки в огорожі Пустинного монастиря і знищено до двадцяти приватних будинків [13, с. 248].

Але кожна пожежа за власним фактом ставала одночасно трагедією і початком нового будівництва, у тому числі будівництва лавок. Після пожежі в Києві, на Подолі 1811 р. київська міська комісія замовила план перебудови міста, який виконав архітектор Меленський, але не був реалізований через фінансову неспроможність багатьох власників лавок, які мали вибудувати близько 150 нових лавок на місці згорілих. Ця обставина спонукала міську владу погодитися на побудову лавок за міський кошт, які колишні власники мали можливість викупити із виплатою вартості будівництва та 6% річних. Ті ж із колишніх власників, які не змогли б сплатити

необхідної суми місту повинні були отримати з міських сум відшкодування за місця, а лавки залишалися в розпорядженні міської комісії для передачі в найм з торгів бажаним (причому проект почав реалізовуватися у 1833 р.) [22, арк. 2зв–3зв]. Про скрутне фінансове становище міщанства, яке викликала пожежа 1811 р. свідчить погіршення виконання кредитних зобов'язань. Так, незважаючи на поручительство київського купця Самсона Стрельбицького, київський міщанин Коробка – власник постоялого двору – виявився у ситуації неможливості сплати кредиту через втрату власності, яка згоріла 1811 р. [4, арк. 19].

Власними крамницями в Києві володіли не лише київські купці, але й іногородні купці, дворяни, міщани, селяни. Про ведення київськими купцями боротьби проти такої «недозволеної торгівлі» свідчили їх скарги, які надходили до Київського магістрату. Так, 14 березня 1813 р. сім київських купців від імені «Київської міської громадськості» подали в магістрат прохання, в якому скаржилися на те, що іногородні купці, міщани, селяни маючи свої крамниці і балагани, ведуть у місті торгівлю. Селяни продають збитень, квас, булки та інші продукти харчування. Усі ці торговці не платять належних з них поборів. «Недозволеною» торгівлею займалися і дворяни: вони продавали не свої, а куплені товари. Купці домагалися, щоб магістрат заборонив цю «незаконну», на їх думку, торгівлю. Губернське правління дало розпорядження поліції наглядати за веденням торгівлі, щоб не було названих вище порушень. У 1817 р. у Києві було закрито 7 крамниць, які продавали «недозволені» товари [19, арк. 2–3, 43, 47].

Незважаючи на такі факти, у місті було багато постійних торгових закладів, кількість яких швидко зростала. Так, якщо в 1817 р. в Києві було 147 крамниць у кам'яних будівлях і 214 в дерев'яних [1, с. 125], то в середині XIX ст. вже налічувалось 187 кам'яних і 607 дерев'яних крамниць. Крім того існувало ще 59 шинків і 21 великий льох, а також три гостинних двори [15, с. 63, 80].

Заклади постійної торгівлі знаходилися у власності купців, міщан, священників, церкви, монастирів, навчальних закладів, причому більшість з них належала міщанам. Саме про таку тенденцію свідчить таблиця «Власники лавок Києва 1833–1835 рр.», причому вони будували постійні заклади торгівлі, як дерев'яні, так і кам'яні [22, арк. 2–99]. У 1836 р. київського чиновника Пашковського міська влада зобов'язала саме таким київським мешканцям–власникам дерев'яних лавок відшкодувати витрачені ними на побудову їх кошти [23, арк. 1].

Товари та виторг у лавках купців та міщан був ласим шматком для осіб, схильних поживитися чужим. Так, у травні 1829 р. кріпак Ларіон Зайцов здійснив крадіжку з лавки купця Ходунова 70 рублів, але був упійманий і його справу розглядав 1 департамент Київського Головного Суду [28, арк. 24].

Невчасною сплатою за куплені товари відзначалися не лише кріпаки чи інші представники податних станів, але сановні особи. Так, у 1833 р. калузький 2-ї гільдії купець, що разом із братами проживав у Києві Радіон Дехтерев змушений був звернутися до київського генерал–губернатора Василя Левашова зі скаргою на генерал–майора Бердяєва, що закупив у борг у нього в

магазині товарів на суму 833 крб.43 коп. ще у 1832 р., але гроші не повертав [25, арк. 1].

Постійна торгівля у Києві 1845 р. провадилася в крамничних рядах, особливих магазинах при будинках, на рундуках, у тимчасових крамницях або балаганах, які влаштувалися на ярмаркових площах і на пристанях. У 1845 р. на Подолі був гостинний двір з 52 крамницями. Крім того, в Печерській частині при Миколаївському монастирі були дерев'яні ряди з 40 крамницями. Багато крамниць, особливо в гостинному ряду, були, як відзначається в статистичному описі Київської губернії, світлі, просторі і гарно обставлені. В Києві налічувалось 27 особливих магазинів, з яких 6 торгували модними товарами, 5 – галантерейними, 4 – офіцерськими речами, 4 – залізними і мідними виробами, 3 – сукном, 2 – кришталевим і фарфоровим посудом, 3 – книгами. Деякі з цих магазинів ввели постійну ціну на товари і продаж в них відбувався без торгів. Миська торгівля товарами широкого вжитку зосереджувалась у дерев'яних крамничках на торгових площах. У 1845 р. таких крамничок у Києві було 555. Крім того, було ще 246 столиків або рундуків. У крамницях такого розряду продавались харчові продукти, дерев'яні, залізні, мотузкові та інші вироби, що використовувались у господарстві міських та сільських жителів. У крамницях і на рундуках в 1845 р. було продано товарів, за приблизними підрахунками, на 465 тис. крб. [2, с. 152].

Київ привертая все більше уваги як торговельний центр, про що свідчать численні угоди про винаймання торговельних закладів (крамниць, магазинів, лавок) та найм на роботу прикажчиків. Зокрема, у 1853 році укладено угоду про найм торговельних лавок між купцями Кіндратом Кузьмовичем Хавалкиним та Юлієм Івановичем Гофманом [8, арк. 23в]. Угода передбачала терміни підготовки торговельного приміщення, терміни надання та повернення торговельної площі, вартість найму, умови сплати орендної плати, чистоти приміщення, умов винаймання (ремонт, відшкодування витрат). Орендна плата становила 415 крб. сріблом в рік [8, арк. 1, 1зв, 2, 3, 5зв, 6]. 1854 р. київський 3-ї гільдії купець Михайло Дем'янович Грановський погодився найняти на роботу міщанина Миколу Никифоровича Жуковського для торгівлі бакалійними товарами. Грановський орендував вказану лавку у статського радника Морковського [8, арк. 3].

Вказана угода є цікавою з точки зору опису вимог купця–роботодавця та міщанина, який за платню працює на нього. В угоді виписано річну платню за надані послуги (100 крб. сріблом), розмір наданого товару, купець за собою залишив право здійснювати облік товару та грошей, натомість робітник торговельної сфери брав на себе зобов'язання утримувати лавку в чистоті, зберігати товари, виконувати якісно власні обов'язки, відповідати за недостачу товару та грошей.

У тому ж 1854 р. у Києві вільновідпущений Семен Васильович Бурмистров орендував у київського міщанина Пилипа Погуляєва будинок з лавкою на чотири роки 1854 по 1858 р. за 300 руб. [9, арк. 16зв] Вказаний випадок засвідчує розширення соціальної бази торговельного прошарку.

У квітні 1854 р. київський купець Йосип Іванович Шеліхов взяв в оренду 2 лавки в Гостинному дворі у київського купця Івана Яковича Охрімовського

терміном на два роки за 240 крб. сріблом. Охрімовський зумовив, що «ті лавки всередині пофарбовані сухими фарбами, двері та вікна дерев'яні обкуті залізом, а другі двері та вікна дерев'яні столярної роботи з шибками, підлога з дощок, і з переду лавки тротуар вимощений цеглою; якщо трапиться у вказаних лавках ремонт чи перефарбування, то зобов'язаний сам Шеліхов своїм коштом те влаштувати, не вимагаючи на те суми від Охрімовського; якщо в тих лавках буде Йосипом Шеліховим влаштовано як-то: шафи, прилавки, то по завершенні терміну він Шеліхов має право забрати до себе як власність свою» [9, арк. 18]. У тому ж 1854 р. київський купець 3-ї гільдії Никифор Васильович Бурмистров домовився із київським міщанином Степаном Яковичем Київщинським про те, що купець бере в оренду його лавку на 1 рік [9, арк. 12].

На думку київського генерал-губернатора, у 1850 р. у містах Київської губернії торгівля зростала, а постійна (лавочна) торгівля зосереджувалася, в основному, в руках купецтва [21, арк. 39]. У губерніальному місті налічували 209 кам'яних та 524 дерев'яних лавок [21, арк. 80]. Залишалось фактом те, що постійна торгівля в повітових містах зосереджувалася в руках євреїв. За підрахунками М. Закревського, на 1858 р. в Києві налічувалося 187 кам'яних та 607 дерев'яних [13, с. 62].

Дослідники наводили інші цифри, що викликали, або внесенням у список торговельних закладів не лише крамниць або неточністю статистики. Наприклад, М. Закревський у праці 1864 р. присвяченій Києву засвідчив: «торговля різними товарами производится в лавках, коих около 650, магазинах (до 30), балаганах. Вообще торговые обороты, производимые покупкою и продажею здешним купечеством, весьма обширны и простираются на несколько миллионов рублей. Временных столов или рундуков считается до 250» [14, с. 146]. Натомість І. Гуржій був схильним наводити інші дані: «напередодні реформи 1861 р. у Києві нараховувалося вже 1057 магазинів і крамниць, 24 харчевні, 21 ковбасня, 29 винних погребів, 7 кондитерських, 3 гостинних двори та ресторан [3, с. 171]. Губерніальна статистика мабуть була найближчою до встановлення динамічності розвитку торгівлі в Києві та губернії. «Статистические сведения по Киевской губернии» за 1861 р. дозволяють встановити розміри постійної торгівлі, зокрема дерев'яних та кам'яних лавок в містах та містечках губернії [18, арк. 71]. В Київській губернії в губерніальному та повітових містах налічувалося 961 кам'яних та 1870 дерев'яних лавок. Лідерами за розвитком мережі постійної торгівлі залишалися Київ (868 лавок) та Бердичів, а аутсайдером виявилось м. Тараща (36 лавок).

Таким чином, стаціонарна торгівля розвивалася та зростала разом із збільшенням населення міст – потенційного постійного покупця. Крам на кожного покупця можна було знайти у величезній кількості магазинів та лавок Києва. Особливу увагу губернська та міська влада надавали розвитку торгівлі. Особливі преференції надавалися купцям та міщанам з російських губерній, які отримували можливість скористатися податковими пільгами. У відношенні до єврейських мешканців влада змінювала своє ставлення від нейтрального до негативного. Саме вони володіли більшістю закладів стаціонарної торгівлі.

Список використаних джерел

1. Берлинский М. Краткое описание г. Киева / М. Берлинский. – К.: Час, 1991. – 204 с.
2. Гуржій І. О. Розвиток товарного виробництва і торгівлі на Україні (з кінця XVIII ст. до 1861 року) / І. О. Гуржій. – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1962. – 207 с.
3. Гуржій І., Гуржій О. Купецтво Києва та Київщини XVII – XIX ст. / І. Гуржій, О. Гуржій. – К., 2013. – 284 с.
4. Державний архів м. Києва. – Ф.1. (Київський магістрат). – Оп.2. – Спр.356. (Рішення магістрату про стягнення грошей з купців і міщан за векселями в 1814 р.). – 1814 р. – 90 арк.
5. Там само. – Оп.2а. – Спр.7. (Виписка з книг магістрату про дозвіл канцеляристу магістрату Фіялковському володіти торговельною лавкою в м. Києві). – 1778 р. – 4 арк.
6. Там само. – Оп.2а. – Спр.30. (Укази Мануфактур–колегії, казенної палати, пропозиції цивільного губернатора). – 1802 р. – 231 арк.
7. Там само. – Оп.2а. – Спр.40. (За позовом надвального радника Руднева до купця Алексєєва про стягнення грошового боргу). – 1810 р. – 13 арк.
8. Там само. – Ф.59. (Маклер Смирнов). – Оп.1. – Спр.1. (Абетка контрактів угод і договорів, поданих до маклера Старокиївської, Палацової і Либідської частини Василя Смирнова). – 1853. – 6 арк.
9. Там само. – Спр.5. (Книга маклера Старокиївської, Палацової і Либідської частини Василя Смирнова для реєстрації завірених ним контрактів, угод і договорів в 1854 р.). – 53 арк.
10. Державний архів Київської області. – Ф.1. (Київське губернське правління). – Оп.295. – Спр.1660. (Справа про розпорядженню Міністра комерції графа Миколи Румянцова, про суми на Київських контрактах, які в обігу були). – 1803 р. – 11 арк.
11. Там само. – Ф.2. (Канцелярія Київського цивільного губернатора). – Оп.145. – Спр.102. (Відомість повітових городничих про виконання населенням повинностей стану промисловості і винокуріння в повітах, міських прибутків і видатків). – 1808 р. – 217 арк.
12. Там само. – Оп.3. – 1803 р. – Спр.1152.
13. Закревский Н. Летопись и описание города Киева. – Часть 1. Летопись / Н. Закревский. – М.: Университетская Типография, 1858. – 266+11 с.
14. Закревский Н. Описание города Киева. Вновь обработанное и значительно умноженное издание с приложением рисунков и чертежей. – Часть 1. Летопись / Н. Закревский. – М.: Типография В. Грачева, 1868. – 455 с.
15. Иконников В. С. Киев в 1654–1855 гг. / В. С. Иконников. – К., 1904. – 355 с.
16. История Киева: В 3–х т. – Т.2. / Гл. ред. Ю. Кондуфор. – К.: Наукова думка, 1983. – 483 с.
17. Філінюк А. Г. Особливості розвитку культури міст і містечок Правобережної України наприкінці XVIII – в першій третині XIX ст. / А. Г. Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Т.7. – Камінець–Подільський, 2006. – С.234–255.
18. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. – Ф.11 (КМФ 11.). – Оп.1. – Спр.16. (Звіт Київського губернатора про стан губернії за 1861 р.). – 290 арк.
19. Там само. – Ф.39. – Оп.1. – Спр.131. – 51 арк.
20. Там само. – Ф.193. – Оп.1. – Спр.2300. (Копія контракта укладеного між Київською міською думою і Київським міською громадою на торгівлю горячого вина і інших напоїв). – 1794 р. – 10 арк.
21. Там само. – Ф.442. – Оп.1. – Спр.8120. (Звіт Київського цивільного губернатора про стан губернії за 1850 р.). – 1851 р. – 104 арк.
22. Там само. – Оп.65. – Спр.324. (Справа про побудову нових лавок і рундуків взагалі по м. Києву, по прибутках різних осіб обкладених їх місць, для побудови, про обмінні столики). – 1833 р. – 180 арк.
23. Там само. – Оп.68. – Спр.208. (Справа на прохання Київського громадян і міщан, які мають власні лавки на Хрещатицькому базарі, про заборону чиновнику Пашковському будувати кам'яні лавки на Хрещатику, де ще існують дерев'яні). – 1836. – 2 арк.
24. Там само. – Оп.68. – Спр.238. (Справа на прохання Київського громадянина Гаврила Масловського, про дозвіл йому виправити ремонт дерев'яної лавки, які йому належать). – 1836. – 1 арк.
25. Там само. – Оп.138. – Спр.132. (По проханню купця Дехтерева про спонукання відставного генерал–майора Бердяєва чи його управляючого майора Кильчевського до сплати грошей за взяті у нього Дехтерева різні залізні речі та інші предмети). – 1833 р. – 8 арк.
26. Там само. – Ф.533 (Київський воєнний губернатор). – Оп.1. – Спр.920 (Справа за скаргою міщанина Калішера Л. про заборону йому продавати напої квартальним Гуменковим). – 1805 р. – 3 арк.
27. Там само. – Оп.1. – Спр.1075. (Дані про стан Київської губернії, подані при вступі на посаду Київського воєнного губернатора Голенишева–Кутузова). – 1806 р. – 105 арк.
28. Там само. – Оп.2. (Поліцейська частина і частини перекладача і журналіста, 1827–1832 pp.). – Спр.500 (475). (Укази Сенату (копії); розрахунки земських повинностей по Київській губ. (1830–1831 pp.) та ін.). Т.2. 10 грудня 1829 р.

References

1. Berlinskij M. Kratkoe opisanie g. Kiev / M. Berlinskij. – K.: Chas, 1991. – 204 s.
2. Gurzhij I. O. Rozvytok tovarnogo vyrobnyctva i torgivli na Ukraini (z kincja XVIII st. do 1861 roku) / I. O. Gurzhij. – K.: Vydavnyctvo Akademii nauk Ukraini's'koi RSR, 1962. – 207 s.
3. Gurzhij I., Gurzhij O. Kupectvo Kyjeva ta Kyi'vshhyny XVII – XIX st. / I. Gurzhij, O. Gurzhij. – K., 2013. – 284 s.
4. Derzhavnyj arhiv m. Kyjeva. – F.1. (Kyi'vs'kyj magistrat). – Op.2. – Spr.356. (Rishennja magistratu pro stjagnennja groshej z kupciv i mishhan za vekseljami v 1814 r.). – 1814 r. – 90 ark.
5. Tam samo. – Op.2a. – Spr.7. (Vypyska z knygy magistratu pro dozvil kanceljarystu magistratu Fijalkov's'komu volodity torgovel'noju lavkoju v m. Kyjevi). – 1778 r. – 4 ark.
6. Tam samo. – Op.2a. – Spr.30. (Ukazy Manufaktur–kolegii, kazennoi' palaty, propozycji' cyvil'nogo gubernatora). – 1802 r. – 231 ark.
7. Tam samo. – Op.2a. – Spr.40. (Za pozovom nadvornogo radnyka Rudnjeva do kupca Aljeksjejeva pro stjagnennja groshovogo borгу). – 1810 r. – 13 ark.
8. Tam samo. – F.59. (Makler Smyrnov). – Op.1. – Spr.1. (Abetka kontraktiv ugod i dogovoriv, podanyh do maklera Starokyi'vs'koi', Palacovoi' i Lybids'koi' chastyny Vasylja Smyrnova). – 1853. – 6 ark.
9. Tam samo. – Spr.5. (Knyga maklera Starokyi'vs'koi', Palacovoi' i Lybids'koi' chastyny Vasylja Smyrnova dlja rejestracii' zavirenyh nym kontraktiv, ugod i dogovoriv v 1854 r.). – 53 ark.
10. Derzhavnyj arhiv Kyi'vs'koi' oblasti. – F.1. (Kyi'vs'ke gubern's'ke pravlinnja). – Op.295. – Spr.1660. (Sprava po rozporjadzhennju Ministra komercii' grafa Mykoly Rumjanceva, pro sumy na Kyi'vs'kyh kontraktah, jaki v obigu byly). – 1803 r. – 11 ark.
11. Tam samo. – F.2. (Kanceljarija Kyi'vs'kogo cyvil'nogo gubernatora). – Op.145. – Spr.102. (Vidomist' povitovyh gorodnychyh pro vykonannja naselennjam povynnostej stanu promyslovosti i vynokurennja v povitah, mis'kyh prybutkiv i vydatkiv). – 1808 r. – 217 ark.
12. Tam samo. – Op.3. – 1803 r. – Spr.1152.
13. Zakrevskij N. Letopis' i opisanie goroda Kiev. – Chast' 1. Letopis' / N. Zakrevskij. – M.: Universitetskaja Tipografija, 1858. – 266+11 s.
14. Zakrevskij N. Opisanie goroda Kiev. Vnov' obrabotannoe i znachitel'no umnozhennoe izdanie s prilozheniem risunkov i chertezhej. – Chast' 1. Letopis' / N. Zakrevskij. – M.: Tipografija V. Gracheva, 1868. – 455 s.
15. Ikonnikov V. S. Kiev v 1654–1855 gg. / V. S. Ikonnikov. – K., 1904. – 355 s.
16. Istorija Kiev: V 3–h t. – T.2. / Gl. red. Ju. Kondufor. – K.: Naukova dumka, 1983. – 483 s.
17. Filinjuk A. G. Osoblyvosti rozvytku kul'tury mist i mistechok Pravoberezhnoi' Ukrainy naprykinci XVIII – v pershij tretyni XIX st. / A. G. Filinjuk // Osvita, nauka i kul'tura na Podilli. Zbirnyk naukovykh prac'. – T.7. – Kamjanec'–Podil's'kyj, 2006. – S.234–255.
18. Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrainy u m. Kyjevi. – F.11 (KMF 11.). – Op.1. – Spr.16. (Zvit Kyi'vs'kogo gubernatora pro stan gubernii' za 1861 r.). – 290 ark.
19. Tam samo. – F.39. – Op.1. – Spr.131. – 51 ark.
20. Tam samo. – F.193. – Op.1. – Spr.2300. (Kopija kontrakta ukladenogo mizh Kyi'vs'koju mis'koju dumoju i Kyi'vs'kym mis'koju gromadoju na torgivlju gorjachogo vyna i inshyh napoi'v). – 1794 r. – 10 ark.
21. Tam samo. – F.442. – Op.1. – Spr.8120. (Zvit Kyi'vs'kogo cyvil'nogo gubernatora pro stan gubernii' za 1850 r.). – 1851 r. – 104 ark.

22. Tam samo. – Op.65. – Spr.324. (Sprava pro pobudovu novyh lavok i rundukiv vzagalі po m. Kyjevu, po prybutkah riznyh osib obkladenyh i h misc', dlja pobudovy, pro obminni stolyky). – 1833 r. – 180 ark.

23. Tam samo. – Op.68. – Spr.208. (Sprava na prohannja Kyi'vs'kogo gromadjan i mishhan, jaki majut' vlasni lavky na Hreshhatyc'komu bazari, pro zaboronu chynovnyku Pashkovs'komu buduvaty kam'jani lavky na Hreshhatyku, de shhe isnujut' derev'jani). – 1836. – 2 ark.

24. Tam samo. – Op.68. – Spr.238. (Sprava na prohannja Kyi'vs'kogo gromadjanyna Gavryla Maslovs'kogo, pro dozvil jomu vypravvty remontom derevjani lavky, jaki jomu nalezhat'). – 1836. – 1 ark.

25. Tam samo. – Op.138. – Spr.132. (Po prohannju kupcja Dehterjeva pro sponukannja vidstavnogo general-majora Berdjajeva chy jogo upravljajuchogo majora Kyl'chevs'kogo do splaty groshej za vzjaty u n'ogo Dehterjeva rizni zalizni rechi ta inshi predmety). – 1833 r. – 8 ark.

26. Tam samo. – F.533 (Kyi'vs'kij vojennyj gubernator). – Op.1. – Spr.920 (Sprava za skargoju mishhanyna Kalishera L. pro zaboronu jomu prodavaty napoi' kvartal'nym Gumenkovym). – 1805 r. – 3 ark.

27. Tam samo. – Op.1. – Spr.1075. (Dani pro stan Kyi'vs'koi' gubernii', podani pry vstupi na posadu Kyi'vs'kogo vojenного gubernatora Golenyshheva–Kutzova). – 1806 r. – 105 ark.

28. Tam samo. – Op.2. (Policejs'ka chastyna i chastynu perekladacha i zhurnalista, 1827–1832 rr.). – Spr.500 (475). (Ukazy Senatu (kopii'); rozrahunky zems'kyh povynnostej po Kyi'vs'kij gub. (1830–1831 rr.) ta in.). T.2. 10 grudnja 1829 r.

Hubytskyy L. V., Ph.D., associate professor of philosophy and social sciences, Kyiv National University of Trade and Economics (Ukraine, Kyiv), lubg@ukr.net

Melnyk H. M., Ph.D., assistant professor of international relations and international law, Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine, Kyiv), annamyr@ukr.net

The Kyiv regular trade in the first half of XIX century

In the article authors analysed the evolution of appearance and building of the trade institution of the Kyiv in a XIX century. The purpose of the article was to analyze the trade condition, the state factor, and self-government in the field of commerce in Kyiv in the first half of the nineteenth century. In research methods are used: methods to the analysis of the special literature, archived materials; comparative, retrospective. The tendencies of growth of a net of wooden and stone shops, shops in the provincial city are investigated. The importance of local self-government in the system of trade regulation is established. Permanent trade of Kyiv in the first half of the nineteenth century had undergone a certain evolution, the components of which had been the growth of the role of the state and local self-government in regulating the issue of promoting the construction of shops and reducing the role of burghers in urban trade. The loss of the value of local merchants to trade was due to the general line of the state to weaken the role of the commercial layer of the Kyiv province, especially through the involvement of Russian and Jewish merchants in the region.

Keywords: the shop, the trade, Kyiv province, the hospitable court, a state, a range of goods.

* * *

УДК 94:323.170/172 (477:438)«18»

Іванова Л. Г.,
кандидат історичних наук, професор кафедри
історії України факультету історичної освіти,
Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
ludmylaivanova@ukr.net

ПРОБЛЕМА АВТОНОМІЗМУ, ЦЕНТРАЛІЗМУ І ФЕДЕРАЛІЗМУ В УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДІАЛОЗІ В XIX СТ.

Розглядається проблема українсько-польських взаємин в 30–60-х рр. XIX ст. в контексті національного відродження і формування європейських модерних націй. Акцент зроблено на дослідженні політичного діалогу між українськими та польськими діячами визвольної боротьби про форму державного влаштування і правового статусу українських земель –

Правобережної України й Галичини – в територіально-адміністративній системі оновленої Речі Посполитої. Відповідно подається характеристика польських проєктів відродження Речі Посполитої. Розкриваються наміри польського істеблішменту втягти українців у визвольну боротьбу за відродження польської держави.

Автор розкриває ставлення українського суспільства до польської централістичної доктрини, аналізує польський та український варіант концепції слов'янського федералізму, дискусії навколо автономного статусу українських територій в межах Польщі. В статті подається архівний матеріал про спроби співпраці та порозуміння між польськими і українськими хлопоманами-студентами Київського університету з метою об'єднання двох визвольних рухів у боротьбі з Російською імперією.

Автор констатує, що причина поразки всіх польських повстань XIX ст. була у площині невизнання їх лідерами українського національного модерного руху за своє державницьке майбутнє.

Ключові слова: національне відродження, проблема ідентичності, модерні нації, визвольний рух, українсько-польські стосунки, централізм, автономний статус, всеслов'янський федералізм.

В історії європейських народів XIX ст. відзначено як епоха модерних національних рухів, формування нового суспільного світогляду і, зрештою, становлення модерних націй. Передусім відбувався поступовий і неухильний перехід європейських етноспільнот від аграрно-традиційного способу життя й станово-елітарного розуміння такої категорії людського буття як нація, до соціокультурного, індустріального суспільства, де кожен член соціуму, незалежно від своєї соціальної належності починає усвідомлювати свою причетність до політичного життя країни. Невід'ємним компонентом процесу формування модерних націй став рух за творення власних держав, який отримав визначення в історії – «національного відродження». Надзвичайно гостро ця проблема стояла для європейських народів, котрі втратили свою державність у попередні століття.

Для українських і польських інтелектуалів, які були активними учасниками національно-визвольного руху, питання відродження політичної самоорганізації своїх народів лежало не тільки в площині збройної боротьби. Необхідно було виробити нову політичну доктрину, новий проєкт національного поступу, враховуючи геополітичні реалії XIX ст. і культурно-державницькі надбання минулої історії.

Визначальною спільною рисою для обох народів була їхня спільна боротьба проти Російської та Австрійської імперії за своє самостійне державницьке існування. Наразі у практичних діях визвольного руху українського і польського народів існували певні зв'язки та взаємодія. Проте, методи, засоби й ідеологічне спрямування боротьби українства суттєво відрізнялось від польських.

На шляху об'єднання цих рухів у єдину потужну силу проти самодержавного правління Росії та Австрії стояли старі історико-політичні конфлікти і польська консервативна концепція відродження Речі Посполитої, що передбачала поглинення українських етнічних територій Галичини і Правобережжя. Польські суспільно-політичні діячі бачили ці українські землі лише в статусі своїх східних провінцій.

Поряд із тим для польських патріотів українське питання у XIX ст. завжди було програмно ключовим, без вирішення якого Польща втрачала шанс на перемогу. Намагаючись залучити українців до свого визвольного руху, польські діячі вдалися до створення нової версії української ідентичності, як одного із розгалужень польського елемента. Одночасно для українських суспільних діячів польська модель визвольних змагань була прикладом для наслідування і сприяла політизації